

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve
Otizm Spektrum Bozukluğu
Olan Öğrenciler İçin

BESLENME, SAĞLIK VE GÜVENLİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI

II. Kademe (5, 6, 7 ve 8. Sınıf)

Ankara, 2017

TASLAK

Bu materyal, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından özel eğitim programları ile ilgili çalışmalar kapsamında kamuoyu görüş, öneri ve eleştirilerini almak amacıyla hazırlanmıştır. Öğretim programının nihai hâli değildir.

içindekiler

GİRİŞ	5
Öğretim Programının Yaklaşımı.....	5
Öğretim Programının Yapısı.....	6
Öğretim Programının Genel Amaçları	7
Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Öğrencilere Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretimi ...	8
Öğretim Programının İçeriği	8
Öğretim Programında Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri.....	9
Öğretim Programının Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı.	15
Öğretim Programında Yer Alan Değerler.....	17
Öğretim Programında Rehberlik Yaklaşımı.....	20
BESLENME, SAĞLIK VE GÜVENLİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	21
Öğrenme Alanları	22
Beslenme	22
Sağlığı Koruma.....	23
Hastalıklarla Baş Etme	24
Tehlikeleri Fark Etme.....	25
Güvenliği Sağlama.....	26
Cinsel Eğitim	27
Örnek Öğretme-Öğrenme Süreci	28
KAYNAKÇA	31

FASLAK

GİRİŞ

İkinci Kademe Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı ile orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrencilerin, sağlıklarını korumak için yeterli bilgi ve becerilere sahip, yaşamları için gerekli sağlık ve güvenlik tedbirlerini bağımsız bir şekilde yerine getirebilen bireyler olarak donatılmaları amaçlanmıştır.

Tüm bireylerin sosyal ve ekonomik yönden verimli bir hayat sürdürebilmeleri güvenli yaşam becerilerini kazanmalarına ve sağlıklarını korumak için gerekli tedbirleri almalarına bağlıdır. Bu nedenle bireyler bu alanların içerdiği çeşitli bilgi ve becerilere sahip olmalıdırlar. Güvenli yaşam becerileri kazanmak ve sağlığı korumak; sağlığı koruma bilincine sahip olma, insan sağlığına zarar verebilecek çevresel faktörlerin farkında olma ve önlem alma, genel sağlığını kontrol etme ve hastalıklarla baş etme, sağlığı koruma yöntemleri hakkında bilgi sahibi olma, tehlikeli durumları fark etme ve önlem alma gibi birçok beceriye sahip olmayı gerekli kılar.

Öğretim programında yer alan çevresel etmenlerin sebep olabileceği çeşitli tehlikeler karşısında güvenli yaşam becerileri ve sağlığı koruma becerileri geliştirebilme, tehlikeler karşısında gerekli önlemleri alabilme ve riskli durumları fark edip oluşumlarına engel olabilme becerilerine ilişkin öğrenme alanları, hedefler ve hedef davranışlar birbiriyle ilişkili ve bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Öğrenme alanlarının her birinde edinilen bilgi ve beceriler öğrenme sürecinde birbirini tamamlamaktadır. Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programında yer alan başlıklar şunlardır: Öğretim Programının Yaklaşımı, Öğretim Programının Yapısı, Öğretim Programının Genel Amaçları, Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu (Os) Olan Öğrencilere Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretimi, Öğretim Programının İçeriği, Öğretim Programında Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri, Öğretim Programının Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı, Öğretim Programında Yer Alan Değerler ve son olarak da Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı.

Öğretim Programının Yaklaşımı

İkinci Kademe Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı hazırlanırken üç temel görüş çerçevesinde hareket edilmiştir:

- İçeriği diğer disiplinlere de katkı sağlayacak şekilde oluşturma,
- Bağımsız yaşam becerilerini destekleme,
- Kişisel ve toplumsal alanda sağlığı ve güvenliği olumsuz etkileyen tehlikeli durumların azaltılmasını desteklemedir.

Programda hem öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını temele alan öğrenci merkezli yaklaşım hem de konu öğretimini merkeze alan konu merkezli bir yaklaşım vardır. Bu anlamda program tasarımı eklektik bir yapıya sahiptir. Programda yer verilen hedef davranışlar bireyin kendisi için ve içinde yaşadığı toplumda kullanabileceği davranışlar arasından seçilmiştir. Bu anlamda program aynı zamanda işlevsel nitelik taşımaktadır.

İkinci Kademe Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı, özel eğitimin amaçları esas alınarak orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrenciler için hazırlanmış Uygulamalı Davranış Analizinin temel özellikleri dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Birçok uzman, Skinner'ın davranış bilimini insan gelişimine, dile, eğitime, zeka yetersizliğine, otizme ve davranış bozukluklarına uygulama konusunda alanyazına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Yaptıkları çalışmalar, Uygulamalı Davranış Analizi (UDA) ve uygulamalarıyla ilgili yürütülen yüzlerce araştırmaya kaynak oluşturmuştur. Bu araştırmalar, günümüzde gelişimsel yetersizliği olan bireylerin eğitiminde eş benzeri görülmemiş başarılı sonuçlara ulaşılmasını olanaklı kılmıştır.

Bijou, Wolf, Risley ve meslektaşları 1960'lı yıllarda yaptıkları çalışmalarında çok önemli bazı özellikleri ortaya koymuşlardır. Bunlar: (a) gelişimsel ve davranışsal yaklaşımların bütünlleştirilmesi; (b) uygulanabilir beceri dağarcığı oluşturmak için olumlu pekiştirme yöntemlerinin vurgulanması; (c) davranışın işlevsel analizi (yani çevresel olaylarla davranış arasındaki işlevsel ilişkilerin deneysel olarak kanıtlanması); (d) uygulamaların etkilerini geliştirmek için bilimsel yöntemlerin kullanılması; (e) hedeflerin ve öğretim yöntemlerinin bireyselleştirilmesi; (f) basitten karmaşığa doğru giden aşamalı ve sistematik uygulamaların yapılması; (g) ebeveynlerin ve diğerlerinin çeşitli ortamlarda uygulama yapabilecek şekilde eğitilmesi; (h) uygulamanın yapılandırılmış ortamlardan doğal ortamlara aktarılması.

Bu özellikler 1960'lı yıllardan beri gelişimsel yetersizliği olan öğrenciler için geliştirilen ayrıntılı UDA temelli öğretim programlarının özellikleriyle örtüşmektedir. Bu özellikler orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlili öğrencilere yönelik olarak farklı alanlarda öğretim programlarının geliştirilmesinde araştırmacılar ve öğretmenler için rehber niteliğindedir. Yapılan uygulamaların etkililiği ile ilgili güçlü bilimsel kanıtlar bulunmaktadır. Beslenme, sağlık ve güvenlik gibi konularda UDA temelli yapılan çalışmaların etkililiği, UDA'nın bilimsel açıdan diğer yaklaşımlara oranla ön plana çıkması ve öğretim programını geliştiren ekibin bu konuda uzun yıllara dayanan deneyimi UDA yaklaşımının benimsenme nedeni olmuştur.

Öğretim Programının Yapısı

Alanyazında orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlili öğrencilerin bozulmuş yiyecekleri ayırt etme, yiyecekleri temiz bir şekilde yeme, sağlık çalışanlarıyla iş birliği yapma, tehlikeli durumların farkına varma ve yardım isteme, güvenli ortamları seçme, yabancıları ayırt etme gibi sağlık ve güvenlik için önem taşıyan becerileri gerçekleştirmede ciddi sınırlılıklara sahip oldukları belirtilmektedir. Bu görüşlerden yola çıkarak orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlili öğrencilere yönelik hazırlanmış olan İkinci Kademe Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı kapsamında öğrenme alanları bu becerileri kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Program orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlili öğrencilerin yaşamın her aşamasında hayatlarını sağlıklı ve güvenli olarak sürdürebilmelerini sağlayacak becerilerle donatılmış birer birey olarak yetişmelerini sağlamaya yönelik hazırlanmıştır.

Öğretim programında yer alan öğrenme alanları Beslenme, Sağlığı Koruma, Hastalıklarla Baş Etme, Tehlikeleri Fark Etme, Güvenliği Sağlama ve Cinsel Eğitim olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Beslenme: Bu öğrenme alanında öğrencilere beslenme ile ilgili temel kavramları ayırt edebilmeleri, beslenme kurallarını tanımları, beslenmeleriyle ilgili önlem alabilmeleri ve beslenme ile ilgili becerileri kazanmaları hedeflenmiştir.

Sağlığı Koruma: Bu öğrenme alanında daha çok sağlık çalışanları, sağlıkla ilgili çeşitli araç-gereçler ve ilaç ile bazı özellikleri açısından ilaca benzeyen ancak ilaç olmayan şeyleri ayırt etme becerileri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca öğrencilerin sağlıklarını korumaları için giyinme ile ilgili kavramları ayırt etmelerinin yanı sıra, kişisel bakım ve temizliklerini yapabilmeleri için gerekli becerilerin öğretimi de yine bu alanın hedefleri arasındadır.

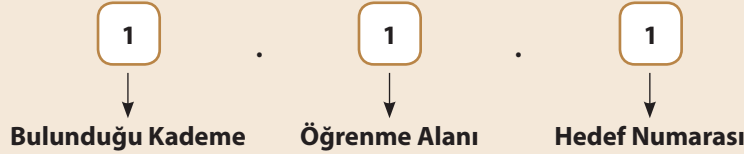
Hastalıklarla Baş Etme: Bu öğrenme alanında sağlık ile ilgili önemli durumları (ör. ateşi çıktığında, basit yaralanmalarda ve ağrıyan yeri olduğunda vs.) fark etme, sağlık ile ilgili durumlarda basit önlem alma ve basit müdahalelerde söz dinleyerek iş birliği yapma becerileri hedeflenmiştir.

Tehlikeleri Fark Etme: Bu öğrenme alanında öğrencilere yaralanmalara sebep olabilecek durumları fark etme ve önlem alma, tehlikeli nesnelere ayırt etme ve bu nesnelere karşısında güvenli davranışlar sergileme, acil / doğal afet durumlarını ayırt etme davranışlarının öğretimi hedeflenmiştir. Suyun güvenli / tehlikeli olup olmadığını ayırt etme ve su bulunan yerlerde güvenli davranışlar sergileme yine bu öğrenme alanında öğretimi hedeflenen önemli beceriler arasındadır.

Güvenliği Sağlama: Bu öğrenme alanında acil ve doğal afet durumlarında güvenliği sağlamak için iş birliği yapma becerilerinin öğretimi hedeflenmiştir. Ayrıca güvenlik için çok önemli olan trafik bilgi ve kurallarını ayırt etme ve trafikte güvenli davranışlar sergileme bu öğretim alanının hedefleri arasındadır. Ayrıca ilk yardım hakkında temel kavramları ayırt etme ve hafif yaralanmalarda ilk yardım uygulayabilme becerilerinin yine bu alanda öğretimi hedeflenmiştir.

Cinsel Eğitim: Bu öğrenme alanında öğrencilerin kendi özel vücut bölümlerini ayırt etme ve cinsiyetlerine uygun giyinme becerilerinin öğretimi hedeflenmiştir. Cinsel olarak tehdit veya risk içeren durumlarda tanıdığı veya güvenli kişiler ile tanımadığı veya güvenli olmayan kişileri ayırt etme becerilerinin öğretimi hedeflenmiştir. Ayrıca tehdit veya risk içeren durumlarda kendisini koruma bu öğrenme alanı içinde öğretimi hedeflenen davranışlar arasındadır. Bu alan kapsamında öğretimi hedeflenen bir diğer önemli davranış ise mahremiyeti korumadır.

Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Öğretim Programında **Kademe, Öğrenme Alanı, Hedef**'e ilişkin kodlamada aşağıdaki sistematik izlenmiştir.

Öğretim Programının Genel Amaçları

İkinci Kademe Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programının genel amaçları aşağıda sıralanmıştır. Öğrenciler;

1. Beslenme sırasında ve sonrasında yerine getirilmesi gereken kurallara uyacaklar,
2. Beslenme hakkında temel kavramları kazanacaklar ve uygun beslenme seçeneklerini tercih edecekler,
3. Düzenli ve dengeli beslenme için gereken becerileri sergileyecekler,
4. Sağlık ile ilgili kavramları anlayacaklar,
5. Sağlıklı beslenme seçeneklerini tercih edecekler,
6. Sağlıklarını korumak için hava koşullarına uygun giysileri tercih edecekler,
7. Kişisel bakım ve temizliğe özen gösterecekler,
8. Sağlığı tehdit eden önemli durumları fark edecek ve riskli durumlar için önlem alacaklar,
9. Sağlık ile ilgili durumlarda sağlık çalışanları ile iş birliği yapacaklar,
10. Yaralanmalara sebep olabilecek durumları fark edecek ve önlem alacaklar,
11. Tehlikeli nesne ve araç-gereçleri ayırt edecekler,
12. Suyun güvenli olup olmadığını ayırt edecek ve güvenli olmadığı durumlarda uygun davranışlar sergileyecekler,
13. Acil ve doğal afet durumlarında güvenliklerini sağlamak için başkalarıyla iş birliği yapacaklar,
14. Trafikte güvenli davranışlar sergileyecekler,
15. Hafif yaralanma durumlarında kendilerine ilk yardım uygulayacaklar,
16. Özel vücut bölümlerini ve vücutlarındaki değişikliklerin farkına varacaklar,
17. Cinsiyetlerine uygun giyinerek mahremiyetlerini koruyacaklar,
18. Tehlikeli / risk içeren durumlarda ilgili kişilerden yardım isteyecek ve kendilerini koruyacaklardır.

Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Öğrencilere Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretimi

Zorlu yaşam şartları ile mücadele ederken çevresel etmenlerin sebep olabileceği çeşitli tehlikeler karşısında orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrenciler güvenli yaşam becerileri ve sağlığı koruma alanındaki becerileri geliştiremeyebilirler. Tehlikeler karşısında gerekli önlemleri alamayabilir veya önemsenmeyen riskli durumların oluşmasına izin verirlerse geriye dönüşü olmayan hastalık ve yaralanmalarla karşı karşıya kalabilirler.

Aslında her bireyin yaşamı için büyük önem taşıyan bu becerilerin öğretimi, orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrencilerin de öğretim programlarının önemli bir parçası olmak zorundadır. Orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrencilere güvenli yaşam ve sağlığı koruma becerilerini kazandırmak, temel insan hak ve özgürlüğünün bir gereğidir. Çünkü orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrenciler bozulmuş yiyecekleri ayırt etme, yiyecekleri temiz bir şekilde yeme, hastanede muayene olurken iş birliği yapma, tehlikeli durumların farkına varma, tehlikeli durumlarda yardım isteme, güvenli ortamları seçme, yabancıları ayırt etme gibi sağlığı koruma ve güvenlik için önem taşıyan becerileri gerçekleştirmede ciddi sınırlılıklara sahiptirler. Dolayısıyla orta-ağır zihinsel engelliler ve otizmliler öğrencilere öğrenme özelliklerine bağlı olarak bu becerilerin kazandırılması özel bir öğretim programı gerektirir.

Orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrencilere sağlık ve güvenlik dersi kapsamında özellikle iş birliği yapma becerileri öğretilirken bazı hususlara dikkat edilmelidir. İş birliği yapma becerilerinin öğretimine başlamadan önce bu beceriler kazandırılmalı ve farklı ortamlarda da çalışılmalıdır:

1. Çocuklar yukarıda sözü edilen öğrenme alanlarında öğretim yapılırken öğretmenlerinin ve programla ilgili diğer kişilerin sunduğu yönergeleri yerine getirmelidirler. Bu durumlarda en sık kullanılan bazı yönergeler şu şekilde sıralanabilir: "Ağzını aç," "Bana bak!," "Başını çevir!," "Uzan!," "Elini buraya koy!"
2. Ayrıca bu durumlarda çocuk, sessizce yerinde oturmalı; sorulara cevap verme dışında konuşmamalı, çığlık atmamalı ya da ağlamamalı veyahut sözel tekrarlayan davranışlar sergilememelidir.
3. Öğrenci problem davranış sergilememelidir. Problem davranış; uygunsuz bir şekilde başkalarını çekmek, itmek veya ısırarak, başkalarına dokunmak veya vurmak, kendine zarar vermeye çalışmak, kaçmaya çalışmak, çevredeki eşyalara zarar vermek olarak örneklendirilebilir.
4. Yönelme, sözel yönergeleri takip etme, sessizce yerinde oturma davranışları "hazırlık becerileri" olarak tanımlanmaktadır.

Öğretim Programının İçeriği

Orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler öğrencilere yönelik program hazırlanırken öncelikle içeriğe karar verilmiştir. Bu kararlar alınırken bazı temel öğretim prensipleri göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar sırasıyla (a) basitten karmaşığa, (b) somuttan soyuta, (c) kolaydan zora, (d) bütünden parçaya, (e) yakın çevreden uzak çevreye olmak üzere beş adet prensiptir. İçerik planlaması yapılırken içeriğin, kazandırılması hedeflenen davranışlarla tutarlı olması gözetilmiştir. Ayrıca öğrenci için bağlama uygun, anlamlı ve yaşamla bağlantılı olan içerikler seçilmiştir.

İçerik düzenlenirken pek çok yaklaşım ele alınabilir. Bu programdaki içerik yaklaşımları hem doğrusal hem de sarmal niteliği barındırmaktadır. Doğrusal program yaklaşımı, birbiri ile ardışık sıralı, yakın ilişkili ve zorunlu ya da ön koşul hedef davranışların kazanılması yönünde kullanılmıştır. Çünkü özellikle bazı öğrenme alanları (ör.; cinsel eğitim) yapıları itibarıyla aşamalı özellik taşıyan öğrenme alanlarıdır. Öğrenme alanları içinde hedefler belirlenirken yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa ve somuttan soyuta doğru sıralanmıştır.

Sarmal program yaklaşımı ise öğrenme alanlarının kapsamı genişletilmek suretiyle kademeler arasında tekrar ele alındıkları durumlarda kullanılmıştır. Bunun nedeni, öğrenme alanlarının kendi içlerinde ve birbiriyle ardışık ilişkili olarak ele alınmasıdır. Konuların yeri ve zamanı geldikçe, öğrencilerin ihtiyaçlarına göre, tekrarların ve eklemelerin ele alınması ve öğretilmesi söz konusudur.

Öğretim Programında Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Aşağıda sağlık ve güvenlik becerileri için özel olarak seçilen ve öğretmenlerin bilmesini önemseydiğimiz teknik ve yöntemlere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Yanlışsız Öğretim Teknikleri

Yanlışsız öğretim teknikleri; genel olarak eğitimin başında, hedef öncüllere (davranış öncesi uyarılar) hedef tepkiyi doğru bir şekilde kontrol eden uyarıların, yani ipuçlarının eklenmesini zorunlu kılar. İpuçları, ardışık denemeler sırasında, hedef davranış öncesi uyarıların uyarı kontrolü oluşturmalarını sağlamak amacıyla, sistematik olarak azaltılır (silikleştirilir). Diğer bir deyişle yanlışsız öğretim, bir ipucu sunma ve ipucunu geri çekme yöntemidir. Bu yöntemde ilk denemelerde hedef tepkinin oluşmasını ve sık sık pekiştirilmesini kesinleştirmek ve hataları en aza indirmek için öğrenciye gerekli tüm destek sağlanır. Daha sonra öğrenci doğru tepkiyi vermeye devam ettikçe destek sistematik bir şekilde geri çekilir. Bir hata meydana gelirse, başka bir hata oluşması olasılığını azaltmak için, bir sonraki denemede bir önceki ipucuna dönülerek "destek sağlanır." Doğru tepkinin ardından sistematik silikleştirme süreci devam eder.

Yanlışsız öğretim, orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler için her türlü yeni beceri öğretiminde kullanılabilir çünkü hemen hemen tüm beceriler ayırt etmeyi zorunlu kılar. Aşağıda bazı yanlışsız öğretim tekniklerinden bahsedilmiştir.

Ayırt etmeyi öğretme tekniklerinden biri olan uyarı ipuçları, eğitimin başlarında doğru tepki verilme olasılığını artırmak için ayırt edilecek uyarıların fiziksel özelliklerinin değiştirilmesini içerir. Örneğin basit ya da karmaşık ayırt etmeler başlangıçtaki öğretim denemelerinde uyarıların yoğunluğunun değiştirilmesi yoluyla öğretilir. Yazılı sözcükler veya çizgi çizme gibi görsel uyarılarda yanlış seçeneğe açık renkle gösterilirken doğru seçeneğe koyu renkle gösterilebilir. Eğer yoğunluk etkili bir ipucuna dönüşürse öğrenci daha yoğun olan uyarıya tepki verecektir. Ardışık denemeler sırasında yoğunluk farkı, hem doğru hem de yanlış seçeneğe aynı yoğunluğa gelinceye kadar gitgide basamak basamak azaltılır. Yani yanlış seçeneğe gittikçe koyulaşır ve belirginleşir. Eğer öğrenci tutarlı bir şekilde doğru seçeneğe tepki vermeye, yanlış seçeneğe tepki vermemeye devam ediyor ise uyarı kontrolü, ipucundan hedef uyarıya geçiş yapmış demektir. Bu yöntem genellikle yoğunluğun azaltılması olarak adlandırılır. Aynı zamanda boyut farkı da uyarı ipucu olarak işe yarayabilir. Örneğin başlangıçtaki öğretim denemelerinde yanlış seçeneğe küçük, doğru seçeneğe büyük yapılabilir. Ardışık denemeler süresince boyut farkı (yoğunluk azalması olduğu gibi) doğru ve yanlış seçenekler aynı boyuta ulaşıncaya kadar giderek azalır (bazen boyut küçültme olarak da adlandırılır).

Başka bir uyarı ipucu yöntemi, birbirine göre farklılık gösteren uyarı özelliklerinin fiziksel görünümünün değiştirilmesi şeklinde uygulanır. Buna bir örnek b ve p harflerinin dikey kısımlarının başlangıçtaki öğretim denemelerinde fazla uzatılmasıdır ve ilerleyen dönemlerde harflerin gittikçe birbirine benzetilmesidir.

Uyarıya şekil verme; ilişkilendirme becerilerinin öğretiminde kullanılan etkili bir yöntemdir. Bu yöntemde ilk başlarda öğretim denemeleri, eşleme öğretimi ile aynı şekilde yapılır. Burada sunulan örnek uyarılar fiziksel olarak doğru seçeneklere denk düşenlerle aynıdır (ör., aynı çizgileri çizmek). Art arda gelen

pek çok deneme süresince örnek uyarılar giderek tamamen farklı uyarılara dönüşürler (ör., çizgi çizimleri yazılı harflere dönüşür). Uyarana şekil vermenin, eşleme yapabilen öğrencilere ilişkilendirme becerilerinin öğretiminde etkili olduğu ispatlanmış olsa da diğer öğretim yöntemlerine kıyasla daha az etkili olduğu düşünülmektedir. Uyarana şekil verme yöntemlerinin başlıca dezavantajlarından biri, çok iyi geliştirilmiş bir uyarı hazırlığı gerektirmesidir. Bu hazırlık, onların normal öğretim ortamlarında kullanılmasını zorlaştırabilir. Uyarana ipucu ekleme yönteminde ipuçları, ayırt edilmesi gereken uyarıların dışında ve onlardan ayrıdır. Uyarana ipucu eklenerek yapılan öğretime, denemelerin başında eğitimcinin doğru seçenek için el kol hareketleri ve mimikler (ör., uyarı işaret edebilir) kullanması örnek olarak verilebilir. Başka bağlamlarda uyarana ipucu ekleme, eğitmen tarafından sunulan modellerden oluşabilir. Örneğin sözcükleri taklit edebilen öğrenciye resim adlandırmayı öğretirken öğretmen resmi havaya kaldırır ve eş zamanlı olarak resmin adını söyler.

Uyarana eklenen ipuçlarının yoğunluk, hedef uyarana olan uzaklık ya da hedef uyarıların sunumuna bağlı süre gibi çeşitli boyutları silikleştirilebilir. İpuçları zaman boyutunda geciktirilerek silikleştirildiğinde, bu yöntem, bekleme süreli öğretim olarak adlandırılır. Bekleme süreli öğretimde geciktirilen şey zamandan çok ipucudur. Örneğin ilk denemelerde öğretmen doğru seçeneği işaret ederek ipucunu anında sunar. Eğer öğrenci ipucunu takip eder ve belirli sayıda denemede doğru tepki verirse öğretmen bir sonraki denemede kısa bir süre için ipucunu geciktirmeye başlar (1 saniye). İpucunun geciktirmeli sunulduğu yeni denemelerde belirli sayıda doğru tepkinin ardından geciktirme yeniden ardı ardına giderek artar (ör. birer saniye artış). Bu tür bir yöntem, artan bekleme süreli öğretim olarak adlandırılır. Ya da ipucunun hemen sunulduğu belirli sayıda denemeden (0 saniye gecikme) ya da kısa bir gecikmeden (ör. 1 saniye) sonra geciktirme süresi belirli bir değere (ör. 5 saniye) kadar artış gösterebilir. Bu artış ardı ardına yapılan tüm denemelerde devam eder. Buna sabit bekleme süreli öğretim denir. Eğer geciken ipucu etkili ise öğrenci bir noktada ipucusuz doğru tepki vermeye başlar. Çünkü büyük ihtimalla ipuculu tepkiler pekiştirecin gecikmesine neden olur. Bazı araştırmalarda sabit bekleme süreli öğretim ile uyarı kontrolünün, ek olarak sunulan uyarı ipucundan hedef uyarana dönüştürülmesinde etkili bir yöntem olduğu görülmüştür. Bu yöntemin bir dezavantajı, öğrencilerin ipucunu önceden tahmin edebilir olmalarıdır. Artan bekleme süreli öğretim, özellikle ipucunu bekleme davranışına neden olabilir. Bu yüzden tüm ipucu sunma ve ipucunu geri çekme yöntemlerinde olduğu gibi ipucunu aşamalı geciktirme, dengeli ve makul bir biçimde kullanılmalıdır.

Öğrencilerden sergilemelerini istediğimiz birçok davranış, davranış repertuarlarında yer almaz. Birçoğu yeni bir davranış ipuçlarıyla öğrenirken, bazıları ipuçlarını anlamlandıramaz, yani yeni bir davranış kazanırken ipuçlarından yararlanamaz. Bu tür öğrencilerde, davranış kazandırırken davranışa şekil verme yöntemi kullanılabilir. Bir örnekle açıklamak gerekirse; öğrenciler gözlemleyerek öğrendiklerinde ipucu, model olma; elle yönlendirilerek yardımcı olduğunda ipucu, fiziksel yardım; sesli ve yazılı replikler sunulduğunda ise ipucu, sözel ipucudur. Ancak bazı davranışları model, fiziksel yardım ya da sözel ipuçlarıyla kazandırmak olası değildir çünkü öğrencinin davranış dağarcığında dikkati yöneltme davranışı yoktur ve dolayısıyla bu davranışın öğretilmesi gerekir. "Dikkat et!" veya "Bana bak!" gibi yönergeler verilerek dikkat etme öğretilmeyeceğinden şekil vermenin kullanılması uygun olur. Şekil verme, hedef davranışa yakın olan davranışların ardı ardına ayrımlı pekiştirilerek yeni bir davranış kazandırılması sürecidir. Öğrencinin hedef davranışa en yakın davranış seçilir ve pekiştirilir. Öğrenci pekiştirilen davranış kararlı olarak sergilemeye başladığında pekiştirmeye son verilir ve bunun sonucunda artık pekiştirilmeyen davranış çeşitlenir. Bu kez çeşitlenen davranışlar içerisinde hedef davranışa daha da yakın olanı seçilerek pekiştirilir. Bir önceki davranış gerçekleşse bile pekiştirilmez, sönmeye bırakılır. Bu sürece hedef davranış oluşuncaya kadar devam edilir.

Davranışın şekli (el çırpma davranışının farklı şekilleri), süresi (çocuğun tepki verme süresi), bekleme süresi (ayırt edici uyarın ile tepki arasında geçen süre), hızı (akıcılığı) ve şiddeti (yoğunluğu) gibi farklı özelliklerine şekil verebilir. Etkili bir Şekil Verme Yöntemi uygulanırken izlenmesi gereken basamaklar şu şekilde verilebilir: (a) hedef davranış belirlenir, (b) pekiştireç belirlenir, (c) ilk ve ara davranışlar belirlenir, (d) ilk davranış ayrımlı pekiştirilir, (e) ara davranışa doğru ölçüt değiştirilir, (f) ara davranış ayrımlı pekiştirilir ve (g) hedef davranışa ulaşıncaya kadar e-f basamakları devam ettirilir.

Ayrık Denemelerle Öğretim

Ayrık denemelerle öğretim (ADÖ), çocukların öğrenme becerilerini desteklemek amacıyla bilginin bireyselleştirmesi ve kolaylaştırılmasıdır. Zihin engelli ve otizmliler için ADÖ özellikle yeni davranış kazandırma sürecinde (ör. önceden yapamadıkları konuşma sesleri ve motor hareketler) ve yeni ayırt edici uyarınları (ör. farklı isteklere doğru tepkiler verme) öğretirken uygundur. Ayrıca ileri düzeyde becerilerin öğretiminde ve problem davranışlarla başa çıkmada kullanılabilir. Uygulama sırasında dikkat edilmesi gereken önemli üç nokta vardır. Birincisi, çocukların becerilerini kullanabilmeleri ve ortamlar arası genellemeleri için ADÖ diğer öğretim yöntemleriyle birlikte kullanılmalıdır. İkincisi, özellikle ağır ve orta düzeyde zihin engelli ve otizmliler için eğitiminde, eğitimin başlangıcında diğer yöntemlere oranla yoğun kullanılmalıdır. Üçüncü olarak, etkili bir şekilde uygulamak için öğretmenler mutlaka bu alanda eğitilmelidir. Bütün bu sınırlılıklarına rağmen, ayrık denemeli öğretim özellikle orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler için öğrencilerin eğitiminde önemli bir yere sahiptir.

Bir ADÖ uygulaması 5 temel bölümden oluşur. Birincisi uyarın sunma; öğretmen basit ve net bir yönerge sunar ya da soru sorar. İkincisi ipucu; ipucuyla aynı zamanda ya da hemen ardından, öğretmen çocuğun doğru tepkide bulunması için rehberlik eder. Üçüncüsü tepki; çocuk öğretmenin ipucuna doğru ya da yanlış bir tepkide bulunur. Dördüncüsü sonuç; eğer çocuk doğru bir tepki verirse öğretmen doğru tepkiyi hemen övgü, sarılma, küçük bir parça yiyecek, oyuncak ya da diğer etkinliklerle pekiştirir. Eğer çocuk doğru tepkide bulunmazsa öğretmen ipucu sunarak doğru tepkiyi ortaya çıkarır ancak çocuğa somut bir pekiştireç sunmaz, sadece övgü sunabilir. Beşincisi denemeler arası bekleme süresi; uyarın ipucunu verdikten sonra, diğer bir denemeye geçmeden önce öğretmen kısa bir süre (1-5 saniye) bekler.

İpucu Sunma ve İpucunu Geri Çekme

İpucu sunma ve ipucunu geri çekme, zihinsel engelli ve otizmliler için öğrencilere beceri öğretiminde çok etkilidir. İpuçları, ya da diğer adıyla yardımcı uyarınlar, birçok farklı şekillerde olabilir. Elle yönlendirme (fiziksel ipucu), jest ve mimik ipuçları, model olma, sözel ipuçları, diğer işitsel uyarın çeşitleri, renkler, çeşitli resimler, yazılı ipuçları ve dokunsal uyarınlar bunlardan bazılarıdır. Elle yönlendirme gibi ipuçları, eğitime yeni başlayan öğrencilerde yeni tepkileri oluşturmada sık sık gerekli olur. Eğitim süresini en iyi şekilde değerlendirmek için ipucu yöntemlerini kullanmak gerekir. Ancak ipuçları dikkatli kullanılmadığında öğrencilerin ipucu bağımlısı olma riskleri vardır. Yani öğrenciye kazandırılması hedeflenen davranışlar öğretimde kullanılan uyarınlardan ilgili çevresel uyarınların kontrolüne girmeyebilir. Bu yüzden UDA konusundaki araştırmaların büyük bir kısmı, gelişimsel yetersizliği olan öğrencilerde doğal, bağımsız performansı destekleyen ve ipucu bağımlılığını en aza indiren ya da engelleyen öğretim teknikleri üzerine odaklanmıştır.

Yetişkinlerin verdiği ipuçlarının (özellikle sözel ipuçları) geri çekilmesi özellikle zor olabildiğinden, uyarın kontrolü üzerine yapılan araştırmaların bir kısmı, yetişkinlerin sunduğu ipuçlarının, sunulmalarının hemen ardından çok hızlı bir şekilde geri çekilmesini gerektiren ya da ilk olarak onları hiç sunmayan teknikler üzerinde odaklanmıştır. Bu yazının devamı olan etkinlik çizelgeleri paragrafında ipucu sunma ve ipucunu geri çekmeye bir örnek verilmiştir.

Etkinlik Çizelgeleri

Etkinlik çizelgesi, bireyi bir dizi etkinliği yerine getirmeye yönlendiren fotoğraf ya da sözcük setidir. Etkinlik çizelgeleri farklı şekillerde olabilir ancak henüz okumayı bilmeyen çocuklar için başlangıçta, her sayfasında çocuğu etkinlikle meşgul olmaya ya da ödüllere yönlendiren fotoğraflı ipuçları bulunan üç veya dört halkalı dosyalardır. Çocuklar, etkinlik çizelgesini açmayı, ilk sayfayı çevirmeyi, fotoğrafı işaret etmeyi, resimde belirtilen materyali almayı, etkinliği tamamlamayı, materyali yerine koymayı ve çizelgeye geri dönmeyi öğrenirler. Çocuklar çizelge izlemede ustalaştığında ve okuma becerisini geliştirdiğinde, fotoğraflı ipucu yerine yazılı ipuçlarına tepki vermeyi öğrenirler. Örneğin çocuk sayfayı çevirir, ipucunu işaret parmağıyla gösterir, ipucunu okur ve yemek odasına gidip masayı hazırlar; masayı hazırladığında etkinlik çizelgesine geri döner. Yazılı ve fotoğraflı etkinlik çizelgeleri, orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlili öğrencilere seçim yapma becerisini kazandırmak amacıyla da kullanılır. Dikkatli ve sistematik bir öğretim yapıldığında, çocuklar sadece etkinlik çizelgesi takip etmeyi değil, aynı zamanda tercih ettikleri etkinlikleri seçmeyi ve seçtikleri etkinlikleri sıraya koymayı da öğrenirler.

Etkinlik çizelgesi takip etmeyi öğretme: Etkinlik çizelgesi takip etmeyi elle yönlendirme ile öğretiyoruz. Elle yönlendirme ile çocuğun elinin üzerinden tutarak fotoğraflı ya da yazılı ipucunu işaret etmesini, materyalini almasını, etkinliğini tamamlamasını, materyalini kaldırmasını ve çizelgesine geri dönmesini öğretiriz. Elle yönlendirme daima çocuğun arkasından yapılır. Çocuk, çizelge takip etme becerisinde ustalaşmaya başladığında yetişkin, aşamalı yardım kullanarak elle yönlendirme ipucunu geri çeker. Çocuklar çizelge takip etme becerisinin basamaklarını çok az yardımla yapabilir hale geldiğinde yetişkin, uzamsal geri çekme kullanır; ilk aşamada çocuğun elinin üstüne yapılan hafif dokunuşlar, bir süre sonra, çocuğun elinden bileğine, daha sonra kolunun ön kısmına ya da dirseğine ve sonra da omzuna ya da arkasına kayar. Ancak eğer bir hata ortaya çıkarsa yetişkin bir önceki ipucu yöntemine (bu durumda aşamalı yardım) geri döner, bu ipucuna çocuk birkaç kez doğru tepki gösterinceye kadar devam edilir. Uzamsal geri çekmeyi gölge olma takip eder. Bu aşamada, ipucunu sunan kişinin elleri, çocuğunun hareketlerini takip eder ancak ona dokunmaz. İlk başta yetişkin, çocuktan birkaç santimetre uzaklıkta gölge olabilir ancak eğer çocuğun tepkileri doğru ise çocuktan giderek uzaklaşılır. Yetişkin gölge olduğunda çocuk hata yapmıyor ise uzaklaşma devam eder. Çok küçük çocuklar için bunun anlamı, yetişkinin aşamalı olarak bir metre uzaklaşması, sonra daha da fazla uzaklaşmasıdır. Bazı çocuklar için ise ipucu sunan kişinin etkinlik alanının öbür köşesinde, kapıda veya görünmeyecek bir yerde bekleyerek çocuktan uzaklaşması mümkün olabilir. Kademeli olarak aşamalı yardımdan, uzamsal geri çekmeye, gölge olmaya ve çocuktan uzaklaşmaya giden ipucu kullanma stratejilerine, ipucu sunma ve ipucunu geri çekme ile öğretim ya da azalan ipucuyla öğretim denir. Dikkatli bir şekilde yapılan ipucunu geri çekme ile öğretim, çocuğun bağımsız olarak etkinlik çizelgesini izlemesini sağlar. Ancak çocuk hata yaparsa yetişkin anında bir önceki ipucu sunma basamağına geri döner. Eğer yetişkin gölge olma aşamasındaysa ve çocuk hata yaparsa yetişkin uzamsal geri çekme aşamasına geri döner. Eğer yetişkin uzamsal geri çekme kullanıyor ve çocuk hata yapmış ise aşamalı yardıma geri dönülür. Ayrıca eğer hata, aşamalı yardım aşamasında ortaya çıkarsa yetişkin elle yönlendirme aşamasına geri döner. Böylece daha fazla hatanın ortaya çıkması engellenir ve çocuğun bir sonraki tepkilerde ödül kazanma olasılığı artar.

Doğrudan Öğretim Yöntemi

Doğrudan öğretim, öğretmen tarafından sistematik destek sağlanarak öğrencilerin doğru tepkide bulunmalarına yardımcı olan ve sunulan desteği aşamalı olarak geri çekerek öğrenciyi bağımsız kılmayı amaçlayan bir yöntemdir. Doğrudan öğretimde, öğretim aşamasını oluşturan aşamalar; gereksinim oluşturma, hedef becerinin beceri basamaklarını oluşturma, model olma, rol oynama, alıştırmaya yapma ve genelleme olarak sıralanmıştır.

Gereksinim oluşturma aşamasında öğrenciye beceri, becerinin uygunluğu, gerekliliği ve önemi hakkında bilgi verilir ve öğrencinin dikkati öğretime çekilir. Gereksinim oluşturabilmek için öğrenciye tamamlanmış bir ürün gösterilebilir ya da becerinin gerçekleştirilmesine ilişkin bir film izletilebilir. Böylece öğrenci, beceriyi gerçekleştirdiğinde ortaya çıkacak sonuçlar hakkında bilgi edinebilir. Hedef becerinin beceri basamaklarını oluşturma aşamasında, becerinin sergilenmesi için gerekli olan basamaklar belirlenir. Doğrudan öğretimde model olma aşamasında, öğrenciye kazandırılacak beceri ile ilgili açıklamalar yapılır ve öğretilmesi hedeflenen beceri, öğretmen tarafından doğru bir şekilde sergilenerek, öğrenciye bu becerinin nasıl yapıldığını gözleme ve taklit ederek yapma fırsatı sağlanmış olur. Bu aşamada öğretmen, anne, baba, akranlar, kardeşler gibi öğrencinin yakın çevresinde bulunan ve onun için önemli olan kişiler model olabileceği gibi kukla, çizgi film, televizyon kahramanları da model olabilir. Öğrencilerin gözledikleri beceriyi sergiledikleri ve performanslarına ilişkin geri bildirim aldıkları aşama ise rol oynama olarak adlandırılır. Rol oynama, öğrenciye öğretimi amaçlanan beceriyi, gerçek ortamda kullanmadan önce öğretmen kontrolünde prova etme fırsatı verir. Edinim aşamasında kazanılan bir becerinin kalıcılık ve genelleme aşamasında da sergilenebilmesi için beceri basamaklarının nasıl sergileneceğinin denendiği basamak, alıştırmaya yapma aşamasıdır. Bu süreçte öğrencinin, öğretmen rehberliğinde, ipuçlarının aşamalı olarak geri çekildiği alıştırmalar yapması sağlanarak beceride giderek bağımsızlaşması amaçlanır. Son basamak olan genelleme ise öğrencinin öğrendiği beceriyi farklı ortamlarda, farklı zamanlarda ve farklı durumlarda da sergilemesidir. Hedeflenen becerilerin mümkün olduğunca doğal ortama benzer ortamlarda öğretilmesi, öğretim sırasında çeşitli örneklerle ve tekrarlara yer verilmesi, öğrencinin yakın çevresindeki kişilerin öğretime katılması, doğal ortamlarda beceriyi kullandıkları zamanlarda da öğrencinin pekiştirilmesi genellemenin sağlanmasında oldukça etkilidir.

Replikli Öğretim

Replikli öğretim gelişimsel yetersizliği olan öğrencilere başkaları ile etkileşime girme, sohbet başlatma ve sürdürme becerilerini öğretmek amacıyla kullanılmaktadır. Replik; öğrencilerin başkalarıyla sohbet başlatma ya da sürdürmelerine yardımcı olmak amacıyla hazırlanmış yazılı ya da sesli sözcük, ifade ve cümlelerdir. Sesli replikler manyetik kartlara kaydedilip, "Language Master" adı verilen kart okuyuculara okutularak kullanılmaktadır. Öğrenciler repliklerin önceden kaydedildiği kartları, kart okuyucunun üzerindeki aralığa yerleştirir, kart otomatik olarak sağdan sola doğru geçer ve makine repliği okur. Etkinlik çizelgesi takip etmeyi öğrenmiş olan bir öğrenci, üzerine ilgili fotoğrafların yerleştirildiği manyetik kartları çizelgesinin içinden alıp kullanır. Yazılı replikler, okumayı bilen öğrenciler için okuma becerilerinin seviyelerine göre seçilmektedir. Öğrencinin okuma becerileri geliştiğinde, yazılı replikler bir sözcükten, örneğin "Top" gibi, 2, 3, 4, 5 sözcüklü repliklere dönüşmektedir. Daha sonra yazılı replik olarak daha karmaşık cümleler ve sorular kullanılmaktadır. Replikli öğretim, gelişim yetersizliği az ya da çok olan, okumayı bilen ya da bilmeyen tüm öğrenciler için yararlıdır. Önemli olan, repliklerin her bireyin dil becerileri, bireysel ilgi ve istekleri, aile bireyleri ve arkadaşları ile ilgili konular göz önünde bulundurulup, bireyselleştirilerek hazırlanmasıdır.

Replik silikleştirme: Çocuk eğer sesli replikleri tekrar ederse ya da yazılı replikleri okursa bu replikler son sözcükten başlamak üzere ilk sözcüğe doğru hiç sözcük kalmayınca kadar silikleştirilir. En sonunda boş kart ortadan kaldırılır. Silikleştirmenin her adımında, çocuğun repliği söylemeye devam edip etmediği ve henüz silikleştirilmeyen sözcükleri kullanarak yeni ifadeler ya da cümleler ortaya çıkarıp çıkarmadığı gözlemlenir. Ayrıca çocuk konuşmak için bir ifadeye bulunmuş ise hemen tepkide bulunup, sonra biraz bekleyip, çocuğun sohbeti sürdürüp sürdürmediğini gözlemleriz. Ancak burada etkinliğin etkileşim kurmaktan ayrık denemelerle öğretime dönüşmemesi için sözel ipucu verilmemesi gerekmektedir.

Videodan Model Olma

Videodan model olma, hedeflenen davranışları ve sosyal etkileşimleri desteklemek amacıyla kullanılan bir öğretim yöntemidir. Öz bakım becerileri, iletişim becerileri, sosyal davranışlar ya da akademik davranışlar gibi birçok beceri alanında öğretim yapmak amacıyla kullanılabilir. Videoda kullanılan örnek model canlı bir varlık değil, video kaydı alınmış biridir ve var olan davranışı değiştirmeye ya da yeni bir tanesini öğretmeyi hedefler. Başlangıçta gözlemci, modelin davranışlarını izler ve sonrasında da izlediği davranışları doğal ortamda sergiler. Video modelinin farklı uygulamaları vardır. Bu uygulamalardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Üçüncü kişinin bakış açısından video modeli: Videodan model alma bir kişinin bir beceriyi en başından sonuna kadar tamamladığını gösteren video yapımını içerir. Çocuk bütün videoyu izler ve sonra çocuğa beceriyi yapması için fırsat verilir.

İzleyen kişinin bakış açısından video modeli: Bu yöntemde öğretmen video kamerayı göz hizasında (çocuğun bakış açısından) tutar ya da taşır ve modeli (videodaki kişiyi) video kaydına almadan çevreyi gösterir. Çocuk bu videoyu izlediğinde hedef becerileri kendisi gerçekleştiriyormuş gibi görür.

Öğretim içerikli video modeli: Öğretim içerikli video modeli, her hedef becerinin adım adım yapılmasını gösteren videolardan oluşmaktadır. Bu yöntem beceri analizi ve bir anlatıcı kullanılmasını gerektirir.

İpucu sunan video modeli: Yöntemde her adım tek tek gösterilip sonra da gözlemciye videoya kaydedilmiş beceri analizindeki başka bir adıma geçmeden, gösterilen beceriyi sergilemesi için fırsat verilir. Buna ek olarak, video klipleri beceriyi sergileyen kişinin bakış açısından kayda alınır. Bu uygulamada da beceri analizi yapılması gereklidir.

Hazırlayıcı video modeli: Davranış öncesi uyarı uyarlamalarının kullanıldığı video örneğidir. Çocuk davranışın sonuçlarını önceden izler ve davranış oluştuğunda neler olabileceğini önceden tahmin eder.

Fırsat Öğretimi

Fırsat öğretimi, çocuğun bir konu hakkında etkileşime girmesini bekleyip sonra da daha fazla konuşmasını sağlamak amacıyla, tepkide bulunarak daha ayrıntılı konuşma becerisi kazandırma yöntemidir. Öğretim çocuğun girişimiyle başladığı hiç uyarı verilmediği ve ayrıca hedef davranış gerçekleştiğinde doğal pekiştirme yapıldığı için fırsat öğretimi, doğal öğretim yöntemleri arasında yer alır.

Fırsat öğretimi, yaygın olarak, iletişim becerilerinin kazandırılması ya da geliştirilmesi amacıyla kullanılır. Fırsat öğretiminin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda etkili olduğuna dair birçok araştırma bulgusu vardır. Bu araştırmalar, fırsat öğretiminin otizmli bireylerde, yavaş edinimle olsa da yüksek genelleme ve kalıcılıkla sonuçlandığını göstermiştir. Fırsat öğretimi; (a) çocuğun ilgisini çekecek araçların bulunduğu bir ortam hazırlama, (b) ilgisini çeken herhangi bir nesneye yönelmesini (etkileşim başlatma) bekleme, (c) daha üst düzeyde ya da konuşmaya yakın bir dil talep etme ve (d) yöneldiği nesneyi elde etmesine izin verme aşamalarına ayrılır.

Fırsat öğretimini uygulamaya başlamadan önce iyi bir hazırlık yapılmalıdır. Bu hazırlık (a) hedef davranış belirleme, (b) çocuğun ilgisini çeken etkinlik ve araçları belirleme ve (c) araçları çocuğun ilgisini çekecek şekilde düzenleme gibi aşamalardan oluşur.

Sosyal Öykü

Sosyal öykülerin, otizm ve zihin engelli çocukların davranışları üzerindeki etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Sosyal öyküler problem davranışların azaltılmasında, toplumsal becerilerin öğretilmesinde ve sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinin öğretilmesinde başarıyla kullanılabilir. Ayrıca aile üyeleri tarafından da sosyal öykülerin başarıyla hazırlanarak uygulanabildiğini gösteren araştırmalar vardır.

Sosyal öyküler hazırlanırken, okuma-yazma bilen çocuklarda basit cümlelerden, okuma-yazma bilmeyen çocuklarda da resimlerden yararlanır. Hazırlanan öyküler çocuklara sosyal ortamlarda ne yapmaları gerektiğini anlatır. Sosyal öyküler ile belli sosyal becerileri öğrenen çocuk, öykünün sahibi olmalıdır; yani öykü onun için yazılmış olmalıdır. Bu öykülerin çoğu sosyal davranışın içindeki "nasıl"ı ve bazı "neden"leri açıklamaktadır. Her öykü, çocuğun anlamakta güçlük çektiği durum hakkında ayrıntılı bilgi vererek başlar. Sonra öykünün nerede geçtiği, kimlerin olduğu, çekilen zorluğun doğası ve gerçek yaşamda ne olduğu öyküye dahil edilir. "Genelde" ya da "yapmayı, etmeyi deneyeceğim" sözleri cümlelerde kesin sözler yerine tercih edilir. Bunun sebebi hata veya istisnaya da yer vermektir. Çünkü özellikle otizmlili çocuk kendisine söylenen anladığından sonra kuralda yapılacak bir değişikliği ya da uyarlamayı kabul etmekte genelde zorlanır.

Bireysel öykülerin yanı sıra, gruba yönelik öykü hazırlamak ve tüm grupla öyküyü okumak da etkili olabilir.

Öğretim Programının Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı

Öğrencilerin öğrenme alanlarındaki performanslarını belirlemek ve performansına dayalı olarak yıllık eğitim planını çıkarmak amacıyla ölçüt bağımlı ölçü araçlarından yararlanır. Öğretmen tarafından kolayca geliştirilebilen bu araçlar, öğretime karar verilecek hedef davranışların belirlenmesi için çok kullanışlıdır.

Öğretim aşamasında olan hedef davranışlar için ise davranış ve beceri kayıt formları aracılığıyla belirli aralıklarla ölçülerek veri toplanır. Elde edilen veriler;

1. Öğrencilerin öğretimi hedeflenen davranışı öğrenmeye hazır olup olmadıklarını,
2. Geliştirilen öğretim programının etkililiğini,
3. Öğretimin sonlandırılma kararının verilmesini,
4. Öğretimle ne düzeyde genellenebilen davranış değişikliğinin sağlanabildiğini ve
5. Öğretim sonlandıktan sonra etkisinin devam edip etmediğini (izleme) değerlendirmek amacıyla yapılır.

Değerlendirme yapabilmek için ölçme oturumlarında elde edilen verilerin grafiksel analizinin yapılması, öğrencilerdeki gelişimi görselleştirme açısından çok önemlidir. Böylece değerlendirme sonuçlarını yorumlamak ve üçüncü kişilere aktarmak kolaylaşır.

Öğrencilerde öğretimi hedeflenen davranışlarda hedeflenen yönde ilerleme olup olmadığını, eğer bir ilerleme var ise bu ilerlemenin ne düzeyde gerçekleştiğini, önceden belirlenen performans ölçütünün yakalanıp yakalanmadığını ve dolayısıyla öğretimin etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla hem öğretim öncesinde (**ön değerlendirme**), hem öğretim sürecinde (**süreç içi değerlendirme**) hem de öğretim sonlandırılmadan önce (**son değerlendirme**) ölçme ve değerlendirme oturumlarına yer verilmesi gerekir. Aşağıda ölçme değerlendirme oturumlarına ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Ön değerlendirme: Öğrencilerin bir derse başlamadan önce hedef davranışa sahip olma derecesini belirlemek amacıyla öğretime başlanmadan önce yapılır. Veriler doğru tepki sayısı veya doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Süreç içi değerlendirme: Öğretim devam ederken gerçekleştirilir. Hedef davranışta bir ilerleme olup olmadığını görmek ve eğer bir ilerleme yoksa veya davranış hedeflenmeyen yönde geliyorsa zamanında önlem almak için yapılır. Veriler doğru tepki sayısı veya doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Son değerlendirme: Öğretimi sonlandırma kararı vermeden önce öğretim devam ederken yapılan değerlendirmedir. Öğretim programı ve uygulamaya ilişkin yargılarda bulunmak için yapılır. Başka bir ifade ile öğretim süreci içerisinde ve özellikle öğretim sonunda öğrencinin hedefe ulaşma derecesini ölçmeyi amaçlar. Veriler doğru tepki sayısı veya doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Genelleme: Hedef davranışın öğretiminde yer almamış bir öğretmen ile ya da farklı materyaller kullanılarak, "ön değerlendirme" oturumunda olduğu gibi, genellemeye ilişkin yoklama alınır. Genelleme oturumlarına ilişkin verilerin öğretimden hemen önce ve öğretimin sonlandırılma kararı alınmadan hemen önce alınması önemlidir. Ancak bazı durumlarda öğretmen arzu ederse genellemeye ilişkin yoklama oturumlarını öğretim oturumlarının arasına da serpiştirebilir. Veriler doğru tepki sayısı veya doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

İzleme: Öğretim sonlandırıldıktan sonra öğrencilerin hedef davranışını sürdürüp sürdürmediklerini belirlemek amacıyla belirli aralıklarla (tercihen haftada bir veya iki haftada bir) izlemeye ilişkin yoklama oturumları düzenlenir. Veriler doğru tepki sayısı veya doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Ölçme sırasında kullanılacak ölçme araçları; davranış ve beceri kayıt formlarıdır. Ölçme yöntemleri ise kalıcı ürün kaydı, beceri analizi kaydı, kontrollü olay kaydı, serbest olay kaydı, süre kaydı, kısmi aralık kaydı, tüm aralık kaydı ve anlık zaman örnekleimidir.

Öğretimi sonlandırma kararı verilirken her bir ölçme oturumu sonucunda grafiğe aktarılan verilerin oluşturduğu eğriler birbiriyle karşılaştırılarak hedef davranışa ilişkin aşağıdaki sonuçlardan birine karar verilir.

- Ön değerlendirme verileri, çocuğun bu programa ihtiyacı olmadığını gösterdi.
- Öğrenci programın hedefine ulaştı.
- Genelleme gerçekleşti.
- Davranış uygun seviyede sürdürüldü.
- Program istenilen sonucu sağlamadı, yerine başka program geliştirilecek.
- Program geçici olarak _____'e kadar sonlandırıldı.
- Diğer (açıklama yazın) _____.

Öğretim Programında Yer Alan Değerler

Eğitimde hedeflenen birçok bilgi, beceri, tutum ve davranış bir program çerçevesinde kazandırılmaya çalışılır. Bireyin hayatını insan onuruna yakışan şekilde devam ettirebilmesi için evrensel değerlerle örülmüş bir yaşam tarzını benimsemesi gereklidir. Bu değerler geçmişte, günümüzde ve muhtemelen gelecekte tüm kültürlerde benimsenmiş ve özünsenmiş, toplumların yetiştirdiği bireylerin de bu değerler çerçevesinde yetiştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. UNESCO'nun 2000 yılında Yaşayan Değerler Eğitimi (Living Values Education) projesi kapsamında dünyanın çeşitli bölgelerinde bir müfredat çerçevesinde değerler eğitimine başlanmıştır. Bu değerler; **iş birliği, özgürlük, mutluluk, dürüstlük, sevgi, alçak gönüllülük, saygı, barış, sorumluluk, sadelik** ve **birlik** olarak kavramsallaştırılmıştır.

Evrensel değerlerle örtüşük olması muhtemel fakat her ülkeye özgü bazı kültürel değerlerden de bahsedilebilir. Bu değerler, o ülkenin geçmişi ile yoğurulmuştur, tarihçesinden gelerek şekillenmiştir ve o toplumun kendisini tanımlayış özelliklerine dönüşmüştür. Bu değerlerin bir kültürde ortaklaşması, toplumdaki bireylerin kendisini toplumla özdeşleştirebilmesini ve kendini bir topluma ait hissetmesini sağlar. Türkiye özelinde değerlendirilebilecek bazı değerlere; **aile birliğine önem verme, arkadaşlık, hürmet, misafirperverlik, nezaket ve görgü, saygı, sevgi, sorumluluk** ve **yardımseverlik** örnek olarak verilebilir.

Özel eğitim öğrencileri için en önemli değerlerden biri ön yargılara karşı barışçıl yollarla mücadele etmek olabilir. Toplumun engelli bireylere karşı ön yargıları gerek medya gibi yaygın iletişim vasıtasıyla gerekse bire bir ilişkiler esnasında ortaya çıkmaktadır. Bu ön yargıların farkında olmak, ön yargılara karşı hazırlıklı olmak ve ön yargıları dönüştürmek için çaba göstermek bu değere yönelik becerilerdir. Bu temel değer, programın geliştirilmesi aşamasında tüm hedeflerin öncelikli ve itici gücü olmuştur.

Programda değerler hedeflerle birlikte yer almaktadır. Burada öğretmenin rolü bu değerlerin öğrencilere kazandırılmasında onlara rehberlik etmektir. Öğrencilerin bu değerleri örtük bir şekilde hissetmelerine fırsatlar tanınmalı ve yaşantılarına dahil edebilmeleri için öğrenciler yüreklendirilmelidir. Hedeflere ulaşılmasında değerlerle harmanlanmış içerik ve yöntemlerin katkısı olacaktır. Öğretmenin bu değerlere yönelik çalışmalar yaparak bilgisini artırması ve becerilerini geliştirmesi önemlidir. Süreç içinde ise öğrencilere model olarak değerlerin kazandırılmasında öncülük etmesi gerekmektedir.

Arkadaşlık, mahremiyet, paylaşma, sağlıklı yaşam, cinsel yaşama saygı, sorumluluk, temizlik, yardımlaşma gibi değerlerin Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programının hedefleri ile nasıl ilişkilendirilebileceğine dair birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

Arkadaşlık: Arkadaşlık; yardımlaşma, iş birliği, paylaşma gibi değerleri de kapsayan, çocuğun toplum içinde sosyal uyumunu sağlayan vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Çocukların arkadaşlık ilişkileriyle iletişim ve sosyal becerileri ile öğrenmeye karşı motivasyonları gelişebilir. Çocuklar, arkadaşlık değerine sahip olduklarında ilişkileri yönetebilmek için problemleri kendi başlarına çözme becerilerini kazanabilirler. Öğrencilerin arkadaşlık değerini geliştirebilmeleri için Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programında arkadaşlık ilişkilerini geliştirici bol görselli öğretim planları geliştirilebilir. Bu değer kazandırılmasında 2.5.1. ve 2.5.5. hedeflerinden yararlanılabilir.

Mahremiyet: Mahremiyet bizim başkaları tarafından ne ölçüde tanınıp bilindiğimiz, başkalarının fiziksel olarak bize ne ölçüde ulaşabilir oldukları, bizim başkalarının ilgi ve dikkatinin ne ölçüde nesnesi olduğumuz hususlarıyla yakından ilişkili bir kavramdır. Mahremiyet hakkı, sadece bir kimsenin özel ve aile hayatının saygı görmesini kapsamadığı gibi, yalnızca kişisel bilgi üzerinde denetim ya da egemenlik hakkı anlamına da gelmez. Özel hayat, bir kimsenin fiziki ve ahlaki bütünlüğü üzerindeki mahremiyet iddiaları ve ilgileri kadar, onun kişiliğini geliştirme özgürlüğünü, başkalarıyla kişisel ilişkiler kurma hakkını ve profesyonel iş yaşamına ilişkin etkinliklerini muhafaza etme yetkisini de içerir. Bu değerın kazandırılması için öğrencilerle birlikte yapılan Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programına ilişkin etkinliklerde mahremiyete yer verilmelidir. Bireyselleştirilmiş öğretim programlarında öğrencilerin mahremiyetlerini koruyacak şekilde ortamlar ve görsel materyaller önceden düzenlenip kullanılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.6.1., 2.6.2., 2.6.3., 2.6.4., 2.6.5., 2.6.6. ve 2.6.7. hedeflerinden yararlanılabilir.

Paylaşma: Karşılıksız verdiğimiz her şey paylaşmaya girmektedir. Paylaşma öyle doğal ve kendinden gelen bir itilimle ortaya çıkar ki kişi çoğunlukla, bir değeri uyguladığının bile farkında değildir. Zira insan tek başına hayattan pek zevk almaz ama bir dostu veya eşi ya da ailesi ile olduğunda her şey daha farklı olur. Ailemiz, akrabalarımızı veya çok sevdiğimiz dostlarımızla paylaşmak kolay ve doğal gelir de yabancı bir insan ile paylaşma pek de alışık olduğumuz ya da doğal bir seçim gibi gelmez bize. İşte tam bu noktada, değerimizin gerçek anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu değerın kazandırılması için öğrencilerle birlikte yapılan Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programına ilişkin etkinliklerde paylaşmaya yer verilmelidir. Bireyselleştirilmiş öğretim programlarında öğrencilerin paylaşımında bulunacağı şekilde ortamlar ve görsel materyaller önceden düzenlenip kullanılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.5.1. hedeflerinden yararlanılabilir.

Sağlıklı yaşam: Değerlerin tam olarak uygulanabilmesi için öncelikle bedenın sağlıklı olması, yaşamla dolup taşması gerekmektedir. Öncelikle çocuk yaşlardayken temiz hava, sağlıklı gıda, spor, temizlik ile doğru ve güzel düşüncelere sahip olmak çok önemlidir. Sağlık ve eğitim bu hayatın en önemli iki yüzüdür. İnsan ancak sağlıklı olduğu müddetçe bilgiyi uygulamaya koyabilir. Bu değerın kazandırılması için öğrencilerle birlikte yapılan Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programına ilişkin etkinliklerde sağlıklı yaşama yer verilmelidir. Bireyselleştirilmiş öğretim programlarında öğrencilerin sağlıklı yaşam konusunda bilinçlenmesini sağlayacak şekilde ortamlar ve görsel materyaller önceden düzenlenip kullanılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.1.1., 2.1.2., 2.1.3., 2.2.1. ve 2.2.2. hedeflerinden yararlanılabilir.

Cinsel yaşama saygı: Cinsellik, yaşamın doğal ve sağlıklı bir parçasıdır. Cinsel yaşam tüm insanlara özgüdür. Cinselliğin bedensel, etik, ruhsal, toplumsal ve duygusal boyutları vardır. Cinsel yaşam zorlama ve sömürüden uzak olmalıdır. Cinsellik karşılıklı güven, doğruluk, bağlılık ve saygı üzerine temellendirilmeli ve korkusuz yaşanmalıdır. Çocukların cinsellikle ilgili konuları anne ve babalarıyla veya güvendikleri kimselerle konuşmaları hem kendilerine hem de topluma yarar sağlar. Cinsel davranış, sorumluluk ve öz denetim gerektirir. Cinsellik; Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı kapsamında etik değerlere uygun somut ve anlaşılır bir şekilde öğrencilere kazandırılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.6.3. ve 2.6.5. hedeflerinden yararlanılabilir.

Temizlik: Temizlik, pisliklerden arınmaktır. Kalpte bulunan kötü düşüncelerden kurtulmak ve kötü huyları terk etmek anlamına da gelir. Genellikle bedene ve ruha zarar veren, onların rahat ve huzurlarını bozan pisliklerden, kötülüklerden uzaklaşmak olarak tanımlanabilir. Beden ve ruh sağlığının temel şartı temizliktir. İnsanın yiyip içtiği gıdaların, giydiği elbiselerinin, kullandığı eşyalarının, içinde oturduğu evinin ve çevresinin pisliklerden temizlenmesi, sağlıklı bir hayat için şarttır. Bu değerın kazandırılması için öğrencilerle birlikte yapılan Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programına ilişkin etkinliklerde temizliğe yer verilmelidir. Bireyselleştirilmiş öğretim programlarında öğrencilerin temizlik konusunda becerilerini geliştirecek şekilde ortamlar ve görsel materyaller önceden düzenlenip kullanılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.2.3., 2.2.6. ve 2.6.7. hedeflerinden yararlanılabilir.

Yardımseverlik: Yardımseverlik bir başkasına ya da herhangi bir canlıya, yardım etmekten dolayı sevinç, mutlu ve huzurlu olma gibi pozitif duyguların yaşanması anlamına gelir. Aslında kelimenin kendisinde tanımı mevcut olan yardımseverlik sözcüğünü ikiye ayırdığımızda anlamı açık bir şekilde görülmektedir. Birinci kelime olan yardım ile burada yardımlaşmadan, yardıma ihtiyaç duyan birisine karşı yapılacak yardımdan bahsedilmektedir. İkinci kelime olan "sever" ile ise yaptığı yardımdan dolayı sevinmekten, mutlu olmaktan, haz duyma duygusundan bahsedilmiştir. Bu değerın kazandırılması için öğrencilerle birlikte yapılan iletişim ve sosyal becerilere ilişkin etkinliklerde yardımseverlik değerine yer verilmelidir. Bireyselleştirilmiş öğretim programlarında öğrencilerin yardımlaşmasını ve bundan hoşnut olmalarını sağlayacak şekilde ortamlar ve görsel materyaller önceden düzenlenip kullanılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.5.1. ve 2.5.5. hedeflerinden yararlanılabilir.

Sorumluluk: Sorumluluk; bireyin uyum sağlaması, üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, kendisiyle ilişkili bir olayın başkaları üzerindeki etkilerinin sonuçlarını üstlenmesi, başkalarının haklarına saygı göstermesi ve kendi davranışının sonuçlarına sahip çıkabilmesidir. Sorumluluk sahibi bir öğrenciyi şu şekilde ifade etmemiz mümkündür: Kendi kararlarını verebilen, karar alırken elindeki kaynakları kullanabilen, değer yargılarını gözetken, bağımsız davranabilen, kendine güvenli, başkalarının haklarını çiğnmeden kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen öğrencidir. Yaptığı işi sonuna kadar götürebilen ve yapmakta olduğu bir davranışın olası sonuçlarına katlanmayı göze alan öğrenciyi sorumlu öğrenci olarak bakabiliriz. Çocukların küçük yaşta sorumluluk alması, duygusal, sosyal, zihinsel ve bedensel gelişimleri açısından önemlidir. Sorumluluklar aslında yetişkinliğe hazırlıktır. Bu değerın kazandırılması için öğrencilerle birlikte yapılan beslenme, sağlık ve güvenlik becerilerine ilişkin etkinliklerde sorumluluk değerine yer verilmelidir. Bireyselleştirilmiş öğretim programlarında öğrencilerin sorumluluk bilincini geliştirecek şekilde ortamlar ve görsel materyaller önceden düzenlenip kullanılmalıdır. Bu değerın kazandırılmasında 2.3.1., 2.3.2., 2.3.3., 2.3.4., 2.3.5., 2.3.6., 2.3.7., 2.3.8., 2.5.2., 2.5.3. ve 2.5.4. hedeflerinden yararlanılabilir.

Öğretim Programında Rehberlik Yaklaşımı

Öğretim programında rehberlik çalışmalarının amacı, bireyin var olan potansiyelini gerçekçi bir şekilde ortaya koyarak, motivasyonunu geliştirerek ve becerilerini potansiyeli doğrultusunda bütüncül bir yaklaşım ile okul-aile iş birliği içerisinde tam anlamıyla kullanmasını sağlayarak toplumsal uyumuna yardımcı olmaktır. Bu dersi tamamlayan öğrencilerden;

- Hayatlarını güvenli ve sağlıklı sürdürmek için olumlu tutum ve davranışlar geliştirmeleri,
- Etkin bir şekilde çevreye uyum sağlamaları,
- Mahremiyeti korumaları,
- Kendilerine ve çevresinde bulunan diğer bireylere karşı saygılı olmaları,
- Toplumsal değerleri kabul etmeleri ve bu değerlere saygılı olmaları beklenmektedir.

İkinci kademe, orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlı öğrencilerin İkinci Kademe Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı kapsamında genelde birçok temel öğrenme becerilerini kazandıkları, davranış aşırılıklarını kontrol edebildikleri ve motivasyonlarının daha da yükseldiği bir dönem olabilir. Aynı zamanda öğrenciler okulda kazandıkları becerileri farklı ortamlara, kişilere ve materyallere genelleme konusunda daha başarılı olabilirler. Bu dönemde öğrencilerin derslere karşı motivasyonunu yüksek tutmak, davranış aşırılıklarını gözlemlemek, uygun olmayan davranışlar için zamanında önlem almak, bu konuda diğer kademelerde yapılan çalışma raporlarını temin etmek ve gözden geçirmek, yeni etkili güncel uygulamaları belirlemek ve bu uygulamaları öğrenci özelinde geliştirmek, genellenebilmiş sosyal ve akademik davranışlar kazanmaları için çevreyi düzenlemek ve bunun için okul-aile iş birliğini sağlamak son derece önemlidir. Programlardaki rehberlik çalışmalarının içeriği, bu dönemdeki çocukların gelişim özelliklerine uygun en etkili ve güncel uygulamalar konusunda öğrenciye, öğretmene, aileye ve okulun diğer tüm paydaşlarına rehberlik yapmak ve öğretim programının hedefleri doğrultusunda okul-aile iş birliğini geliştirmek olmalıdır.

Öğrencilerle yapılacak rehberlik çalışmalarının temel amacı, her yönden bireylerin sahip oldukları becerileri fark etmelerini ve etkin bir şekilde doğru yer, zaman ve kişilerle bağımsız bir şekilde kullanabilmelerini sağlamaktır. Bu dönem kişisel ve sosyal rehberlik açısından öğrencinin sahip olduğu becerileri fark etmesi, motivasyon artırma, uygun kişi, yer ve zaman algısının gelişimi ve kendini kontrol etme becerisinin gelişimini etkileyecek alanlarda kişisel gelişimi sağlamaya yönelik çalışmalar önemli bir yer tutar. Ayrıca bu dönemde öğrencilerde başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı olma, iletişim kurma, iş birliği yapma gibi sosyalleşme sürecini kolaylaştırma da rehberlik çalışmalarından beklenen yararlar içindedir.

Eğitsel rehberlik alanında, kazanmış oldukları becerileri farklı ortam, kişi ve materyallere genelleymelerini destekleme, okula, etkinliklere, yeni durumlara alıştırmaya ve yönlendirme, okula ve öğrenmeye karşı ilgi ve devam, okul kurallarına uyum gibi temel tutum ve becerilerin kazandırılması önemlidir.

BESLENME, SAĞLIK VE GÜVENLİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI

Bu bölümde orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler için hazırlanan öğretim programının öğrenme alanlarına göre hedef ve hedef davranış sayıları, hedeflerin öğrenme alanlarına göre dağılımı ve her öğrenme alanının hedefleri, hedef davranışları, önerilen öğretim yöntem ve teknikleri ile önerilen ölçme ve değerlendirme yöntem ve araçları verilmiştir.

Tablo 1. Öğretim Programının Öğrenme Alanları Hedef ve Hedef Davranış Sayıları

Öğrenme Alanları	Hedef Sayıları	Hedef Davranış Sayıları
Beslenme	3	13
Sağlığı Koruma	3	13
Hastalıklarla Baş Etme	2	9
Tehlikeleri Fark Etme	8	20
Güvenliği Sağlama	5	13
Cinsel Eğitim	7	24
Toplam	28	92

Tablo 2. Hedeflerin Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Öğrenme Alanları	Bilişsel	Duyuşsal	Psikomotor	Toplam
Beslenme	2	-	1	3
Sağlığı Koruma	2	2	1	5
Hastalıklarla Baş Etme	-	2	-	2
Tehlikeleri Fark Etme	5	3	-	8
Güvenliği Sağlama	2	2	1	5
Cinsel Eğitim	4	1	2	7
Toplam	15	10	5	30

Öğrenme Alanları

Öğrenme Alanı	Hedef	Hedef Davranışlar	Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Önerilen Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçları
Beslenme	2.1.1. Beslenme ile ilgili kavramları ayırt eder.	1.1. Yiyecekler arasından bozulmuş olanları ayırt eder. 1.2. İçecekler arasından bozulmuş olanları ayırt eder. 1.3. Besinleri son tüketim tarihine göre ayırt eder.	Ayrık denemelerle öğretim Replikli öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.1.2. Beslenme ile ilgili önlem alır.	2.1. Bozulmuş yiyecekler için önlem alır 2.2. Bozulmuş içecekler için önlem alır. 2.3. Yenilmemesi gerekenleri yemez. 2.4. İçilmemesi gerekenleri içmez.	Ayrık denemelerle öğretim Replikli öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Etkinlik çizelgeleri Videodan model olma Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz
	2.1.3. Beslenme becerilerini yerine getirir.	3.1. Mutfağa ilişkin becerileri gerçekleştirir. 3.2. Masa hazırlar. 3.3. Masa toplar. 3.4. Atırtırmalık hazırlar. 3.5. Yiyecek hazırlar. 3.6. İçecek hazırlar.	Ayrık denemelerle öğretim Replikli öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Etkinlik çizelgeleri Videodan model olma Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi Kaydı Grafiksel analiz
Açıklamalar	"Beslenme" öğrenme alanında hedefler ve hedeflere ait hedef davranışlar düşük derecesine göre sıralanmıştır. Hedef davranışların sırası gelişimsel ve zamansal ardışıklık izlenmektedir. Hedef davranışların öğretimi sırasında bireyin kolay öğreneceği hedef davranıştan başlanmasına dikkat edilmelidir.			

Öğrenme Alanı	Hedef	Hedef Davranışlar	Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Önerilen Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçları
Sağlığı Koruma	2.2.1. Sağlıkla ilgili kavramları ayırt eder.	1.1. Sağlık araç-gereçlerinin işlevlerini söyler. 1.2. Sağlık çalışanlarının görevlerini söyler. 1.3. Sağlıkla ilgili gereksinimlerini sağlık çalışanı ile ilişkilendirir.	Ayrılc denemelerle öğretim Replikli öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.2.2. Giyinme ile ilgili önlem alır.	2.1. Mevsime göre seçtiği kıyafeti giyer. 2.2. Hava durumuna uygun seçtiği eşyayı yanına alır.	Ayrılc denemelerle öğretim Replikli öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Etkinlik çizelgeleri Videodan model olma Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Becerli analizi kayıt formu Becerli analizi Kaydı Grafiksel analiz
	2.2.3. Kişisel bakımını yapar.	3.1. Ağız bakımı yapar. 3.2. El-yüz bakımı yapar. 3.3. Göz ve burun bakımı yapar. 3.4. Tırnağını keser. 3.5. Banyo yapar.	Ayrılc denemelerle öğretim Replikli öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Etkinlik çizelgeleri Videodan model olma	Davranış kayıt formu Olay kaydı Becerli analizi kayıt formu Becerli analizi kaydı Grafiksel analiz
Açıklamalar	"Sağlığı Koruma" öğrenme alanında hedefler ve hedeflere ait hedef davranışlar güçlük derecesine göre sıralanmıştır. Hedef davranışların sırası gelişimsel ve zamsal ardışıklık izlememektedir. Hedef davranışların öğretimi sırasında bireyin kolay öğreneceği hedef davranıştan başlanmasına dikkat edilmelidir.			

Öğrenme Alanı	Hedef	Hedef Davranışlar	Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Önerilen Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçları
Hastalıklarla Baş Etme	2.3.1. Sağlığı ile ilgili durumlarda önem alır.	1.1. Hap yutar. 1.2. Ateşini ölçer ve bilgi verir. 1.3. Basit tedavi uygular.	İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Etkinlik çizelgeleri Videodan model olma Doğrudan öğretim	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz
	2.3.2. Sağlığı ile ilgili önemli durumlarda iş birliği yapar.	2.1. Tansiyonu ölçtüürken iş birliği yapar. 2.2. Röntgen çektilirken iş birliği yapar. 2.3. Diş hekimine muayene olurken iş birliği yapar. 2.4. Dâhiliye muayenesi olurken iş birliği yapar. 2.5. Göz muayenesi olurken iş birliği yapar. 2.6. KBB muayenesi olurken iş birliği yapar.	Şekil verme	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Değişen ölçütler deseni
Açıklamalar	"Hastalıklarla Baş Etme" öğrenme alanında hedefler ve hedeflere ait hedef davranışlar güçlük derecesine göre sıralanmıştır. Hedef davranışların sırası gelişimsel ve zamsal ardışıklık izlememektedir. Hedef davranışların öğretimi sırasında bireyin kolay öğreneceği hedef davranıştan başlanmasına dikkat edilmelidir.			

Öğrenme Alanı	Hedef	Hedef Davranışlar	Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Önerilen Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçları
Tehlikeleri Fark Etme	2.4.1. Yaralanmalara sebep olabilecek durumları fark eder.	1.1. Yüksek bölgeleri ayırt eder. 1.2. Engel bulunan zemini ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Videodan model olma	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.2. Yaralanmalara sebep olabilecek durumlarda önlem alır.	2.1. Yüksek bölgeleri güvenli geçer. 2.2. Engel bulunan zemini güvenli geçer.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Videodan model olma	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.3. Yaralanmalara sebep olabilecek durumlar karşısında önlem alır.	3.1. Balkonda ve pencevede güvenli davranışlar sergiler. 3.2. Yürüyen merdiven bulunan alanlarda güvenli davranışlar sergiler.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Videodan model olma	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.4. Tehlikeli nesnelere / maddeleri ayırt eder.	4.1. Sivri uçlu nesnelere ayırt eder. 4.2. Yanıcı maddeleri ayırt eder. 4.3. Yakıcı maddeleri ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.5. Tehlikeli nesne ve araç-gereçleri belirleyerek güvenli davranışlar sergiler.	5.1. Sivri uçlu nesnelere güvenli şekilde tutar. 5.2. Zarar görmüş / kırılmış çihaz ve nesnelere ayırt eder ve tehlikeli durumlardan kaçınır.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.6. Acil ve doğal afet durumlarında yapılması gerekenleri ayırt eder.	6.1. Acil ve doğal afet durumlarında yapılacakları söyler / gösterir. 6.2. Acil ve doğal afet durumlarda güvenli bölgeleri belirler.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.7. Suyun güvenli / tehlikeli olup olmadığını ayırt eder.	7.1. Havuzun güvenli / tehlikeli olup olmadığını ayırt eder. 7.2. Denizin güvenli / tehlikeli olup olmadığını ayırt eder. 7.3. Göl / göletin güvenli / tehlikeli olup olmadığını ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.4.8. Su bulunan yerlerde güvenli davranışlar sergiler.	8.1. Havuzda güvenli davranışlar sergiler. 8.2. Denizde güvenli davranış sergiler. 8.3. Göl / gölette güvenli davranış sergiler. 8.4. Banyoda güvenli davranışlar sergiler.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim Etkinlik çizelgeleri Videodan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz
	Açıklamalar	"Tehlikeleri Fark Etme" öğrenme alanında hedefler ve hedeflere ait hedef davranışlar güçlük derecesine göre sıralanmıştır. Hedef davranışların sırası gelişimsel ve zamansal ardışıklık izlememektedir. Hedef davranışların öğretimi sırasında bireyin kolay öğreneceği hedef davranıştan başlanmasına dikkat edilmelidir.		

Öğrenme Alanı	Hedef	Hedef Davranışlar	Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Önerilen Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçları
Güvenliği Sağlama	2.5.1. Acil / doğal afetler durumlarında güvenliği sağlamak için iş birliği yapar.	1.1. Yangın tatbikatına katılır. 1.2. Deprem tatbikatına katılır.	Doğrudan öğretim Etkinlik çizelgeleri Videodan öğretim	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz
	2.5.2. Trafik bilgi ve kurallarını ayırt eder.	2.1. Trafik kazalarının nedenlerini ayırt eder. 2.2. Günlük yaşantısında trafikte güvenli yerleri belirler. 2.3. Bisiklet, kayak, paten vb. araçları kullanırken uyması gereken kuralları ayırt eder.	Ayık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.5.3. Trafikte güvenli davranışlar sergiler.	3.1. Yaya olarak trafik kurallarına uyar. 3.2. Yolcu olarak trafik kurallarına uyar. 3.3. Taşıt trafiğine kapalı alanlarda bisiklet, kayak, paten vb. araçları güvenli kullanır.	Doğrudan öğretim Etkinlik çizelgeleri Videodan öğretim	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz
	2.5.4. İlk yardım hakkında temel kavramları ayırt eder.	4.1. İlk yardım gerektiren durumlarda yapılması gerekenleri ayırt eder. 4.2. İlk yardım malzemelerinin işlevlerini söyler. 4.3. İlk yardım gerektiren durumlar ile kullanılacak malzemeleri ilişkilendirir.	Ayık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz
	2.5.5. İlk yardım uygular.	5.1. Araç oyun kazalarında basit ilk yardım uygular. 5.2. Basit yanıklarda ilk yardım uygular.	Doğrudan öğretim Etkinlik çizelgeleri Videodan öğretim	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz
Açıklamalar	"Güvenliği Sağlama" öğrenme alanında hedefler ve hedeflere ait hedef davranışlar güçlük derecesine göre sıralanmıştır. Hedef davranışların sırası gelişimsel ve zamansal ardışıklık izlememektedir. Hedef davranışların öğretimi sırasında bireyin kolay öğreneceği hedef davranıştan başlanmasına dikkat edilmelidir.			

Öğrenme Alanı	Hedef	Hedef Davranışlar	Önerilen Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Önerilen Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçları	
Cinsel Eğitim	2.6.1. Özel vücut bölümlerini ve vücuttaki değişiklikleri ayırt eder.	1.1. Kendi vücudundaki değişiklikleri ayırt eder. 1.2. Karşı cinsteki kişilerin vücutlarındaki değişiklikleri ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz	
	2.6.2. Tehdit / risk içeren durumlarda güvenli kişileri ve bölgeleri ayırt eder.	2.1. Videodan güvenli kişileri ayırt eder. 2.2. Resminden güvenli kişileri ayırt eder. 2.3. Gerçek yaşamda güvenli kişileri ayırt eder. 2.4. Videodan güvenli bölgeleri ayırt eder. 2.5. Resminden güvenli bölgeleri ayırt eder. 2.6. Gerçek yaşamda güvenli bölgeleri ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz	
	2.6.3. Tehdit / risk durumlarda kendisini korur.	3.1. Ergenlik döneminde uygun beslenme davranışlarını bilir. 3.2. Yiyecek-ıçecek, gezi, yardım vb. uygun olmayan teklifleri ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz	
	2.6.4. Mahremiyetini sağlamak için güvenli davranışları fark eder.	4.1. Gizliliğini koruyarak soyunma kabiniinde giyinir. 4.2. Gizliliği koruyarak tuvaleti/banyoyu kullanır. 4.3. Kıyafetlerini kapalı ya da başkalarının görmeyeceği şekilde düzeltir. 4.4. Özel vücut bölgelerinin kapalı olduğunu kontrol eder.	Doğrudan öğretim Etkinlik çizelgeleri Videodan öğretim	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz	
	2.6.5. Toplumsal ortamlarda rahatsız edici davranışlardan kaçınır.	5.1. Başkalarının kıyafetlerine uygun şekilde bakar. 5.2. İzinsiz başkalarına dokunmaktan kaçınır. 5.3. Toplumsal ortamlarda özel vücut bölgelerine dokunmaktan kaçınır. 5.4. Başkalarının özel vücut bölgelerine dokunmaktan kaçınır.	Doğrudan öğretim Videodan öğretim Ayrıık denemelerle öğretim	Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz	
	2.6.6. Ergenlik dönemi ile ilişkili temizliği gerçekleştirir.	6.1. Banyo yapma zamanını ayırt eder. 6.2. Çamaşırını değiştirme zamanını ayırt eder.	Ayrıık denemelerle öğretim Uyarana ipucu ekleme Doğrudan öğretim	Davranış kayıt formu Olay kaydı Grafiksel analiz	
	2.6.7. Menstruasyon döneminde kişisel bakımını gerçekleştirir.	7.1. Pedini yerleştirir. 7.2. Pedini değiştirme zamanını ayırt eder. 7.3. Pedini değiştirir. 7.4. Gerekliğinde çamaşırını değiştirir.	Ayrıık denemelerle öğretim İpucu sunma ve ipucunu geri çekme Etkinlik çizelgeleri Videodan model olma	Davranış kayıt formu Olay kaydı Beceri analizi kayıt formu Beceri analizi kaydı Grafiksel analiz	
	Açıklamalar	Orta-ağır zihinsel engelli ve otizmlı öğrencilerin cinsel eğitim gereksinimleri aile ve öğretmen görüşmeleriyle belirlenmelidir. Sonra, bu gereksinimlerin karşılanacağı eğitim ortamına karar vermek gerekir. Bu ortamlar; okul, ev ya da her ikisi de olabilir. Her ihtiyaç için hangi ortamda daha kolay karşılanabileceği ve hangisinin doğal ortam olduğu düşünülerek karar verilmelidir. Karar verme sürecinde öğretmenin yanında aile mutlaka olmalıdır. Menstruasyon dönemi hazırlık ve bakım becerileri eğitimi, orta-ağır zihin engelli ve otizmlı öğrencilerin ergenlik döneminde cinsel eğitimlerine geçiş için planlanan bir uyum eğitimidir. Menstruasyon dönemi hazırlık eğitiminin ne zaman başlatılacağına, aile ile yapılan görüşme ve gerekirse doktorun yapacağı inceleme sonrasında iş birliği içerisinde karar verilir.			

Örnek Öğretme-Öğrenme Süreci

DERS PLANI ÖRNEĞİ – I

BÖLÜM-1																											
Dersin Adı	: Beslenme, Sağlık ve Güvenlik																										
Kademe	: II																										
Öğrenme Alanı	: Sağlığı Koruma																										
BÖLÜM-2																											
Hedef	2.2.3. Kişisel bakımını yapar.																										
Hedef Davranışlar	3.5. Banyo yapar. Hedef Davranışın Tanımı: Öğrenci, "Banyo yap!" yönergesinin ardından beceri analizindeki basamakları aralarında 5 saniyeden fazla beklemeden bağımsız olarak tamamlar. Banyo yapma; soyunma, yıkanma, kurulanma ve giyinmeyi de içerebilir. <table><tbody><tr><td>Banyo Yapma Beceri Analizi</td><td>... Saçına şampuan sürer.</td></tr><tr><td>... Tişörtünü çıkarır.</td><td>... Saçını köpürtür.</td></tr><tr><td>... Pantolonunu çıkarır.</td><td>... Saçını durular.</td></tr><tr><td>... İç çamaşırlarını çıkarır.</td><td>... Vücudunu durular.</td></tr><tr><td>... Küvete girer.</td><td>... Küvetten çıkar.</td></tr><tr><td>... Sabunu köpürtür</td><td>... Kollarını kurular.</td></tr><tr><td>... Kollarını yıkar.</td><td>... Bacaklarını kurular.</td></tr><tr><td>... Bacaklarını yıkar.</td><td>... Ayaklarını kurular.</td></tr><tr><td>... Ayaklarını yıkar.</td><td>... Karnını kurular.</td></tr><tr><td>... Ellerini yıkar.</td><td>... İç çamaşırını giyer.</td></tr><tr><td>... Karnını yıkar.</td><td>... Pijamasının üstünü giyer.</td></tr><tr><td>... Vücudundaki köpüğü durular.</td><td>... Pijamasının altını giyer.</td></tr><tr><td>... Saçını ıslatır.</td><td>... Kirli çamaşırlarını sepete atar.</td></tr></tbody></table>	Banyo Yapma Beceri Analizi	... Saçına şampuan sürer.	... Tişörtünü çıkarır.	... Saçını köpürtür.	... Pantolonunu çıkarır.	... Saçını durular.	... İç çamaşırlarını çıkarır.	... Vücudunu durular.	... Küvete girer.	... Küvetten çıkar.	... Sabunu köpürtür	... Kollarını kurular.	... Kollarını yıkar.	... Bacaklarını kurular.	... Bacaklarını yıkar.	... Ayaklarını kurular.	... Ayaklarını yıkar.	... Karnını kurular.	... Ellerini yıkar.	... İç çamaşırını giyer.	... Karnını yıkar.	... Pijamasının üstünü giyer.	... Vücudundaki köpüğü durular.	... Pijamasının altını giyer.	... Saçını ıslatır.	... Kirli çamaşırlarını sepete atar.
Banyo Yapma Beceri Analizi	... Saçına şampuan sürer.																										
... Tişörtünü çıkarır.	... Saçını köpürtür.																										
... Pantolonunu çıkarır.	... Saçını durular.																										
... İç çamaşırlarını çıkarır.	... Vücudunu durular.																										
... Küvete girer.	... Küvetten çıkar.																										
... Sabunu köpürtür	... Kollarını kurular.																										
... Kollarını yıkar.	... Bacaklarını kurular.																										
... Bacaklarını yıkar.	... Ayaklarını kurular.																										
... Ayaklarını yıkar.	... Karnını kurular.																										
... Ellerini yıkar.	... İç çamaşırını giyer.																										
... Karnını yıkar.	... Pijamasının üstünü giyer.																										
... Vücudundaki köpüğü durular.	... Pijamasının altını giyer.																										
... Saçını ıslatır.	... Kirli çamaşırlarını sepete atar.																										
Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Etkinlik Çizelgesi.																										
Öğretim Teknolojileri ve Materyalleri	Banyo, şampuan, vücut sabunu, banyo ve yüz havlusu, sembol tahtası, öğrencinin tercihlerinden oluşan ödül panosu, mayo (öğrencinin mahremiyetini korumak için tercihen kullanılabilir). Beceri analizinde yer alan her bir basamak; okuma bilen öğrenciler için yazılı, okuma bilmeyen öğrenciler için fotoğraflı ve sıralı liste olarak düzenlenir. Sudan ve nemden etkilenmemesi için liste PVC kaplanabilir. Öğrencinin etkinlik çizelgesini bir pul kullanarak sıra ile takip etmesi için listede her basamağın sol yanına cırt bant yapıştırılır.																										
Ortam Düzenlemeleri	Fotoğraflı ya da yazılı olarak düzenlenen etkinlik çizelgesi, okulun banyosunda öğrencinin banyo yaparken rahat olarak ulaşabileceği yere asılır.																										
BÖLÜM-3																											

Dikkati Çekme	Öğrenciye "Sağlığımızı korumak için kirlendiğimizde banyo yaparız." "Banyomuzu kendi başımıza yapmayı öğrenmeliyiz." gibi dikkat çekici ifadeler kullanılır." Hadi banyonu yap!" yönergesi verilerek öğrenci banyoya yönlendirilir.
Güdüleme	Bu çalışmada öğrencinin ders süresince dikkatini yöneltmesi için dönüştürülebilir sembol pekiştirme sistemi kullanılmaktadır. Öğrenciye ders süresince banyo yaparken çizelgesini takip ettiğinde ve öğretmeniyle iş birliği yaptığında sembol verilir. Öğrenci tüm sembollerini topladığında ödül panosundan bir ödül seçer.
Gözden Geçirme ve Derse Geçiş (Hedef Uyarı Sunumu)	Banyonun ve banyo malzemelerinin hazır olması, temiz kıyafetlerin, ödül panosunun ortamda bulundurulması, ödüllerin hazır ve yerinde olması, etkinlik çizelgesinin banyo içindeki yerine yerleştirilmesi sağlanır.
Uygulama	Öğrenci banyoya götürülür ve çizelgesi gösterilerek "Hadi çizelgeni takip ederek banyonu yap!" yönergesi verilir. Öğrencinin fotoğrafı ya da yazılı etkinlik çizelgesini takip ederek banyo yapma beceri analizinde yer alan basamakları yerine getirmesi için elle yönlendirme sunulur. İpucu sunulan basamaklar prova ettirilir. Elle yönlendirme ile sunulan ipuçları mümkün olduğunca kısa sürede aşamalı yardım, uzamsal geri çekme, gölge olma ve yakınlık azaltma ile geri çekilir. Öğrencinin bağımsız tepkileri sembol ile pekiştirilir. Öğrenci banyo yaparken iş birliği göstererek doğru tepkiler verir ise oturum sonlandırılmadan önce son sembolü kazandırılır ve sembolleri dönüştürülerek öğrencinin ödüle ulaşması sağlanır. Öğrenci hata yapar, problem davranış çıkarır ise oturumdaki tüm basamakları yerine getirmesi için oturum devam ettirilir fakat sembolleri dönüştürülmez.
Açıklamalar	• Öğretim sırasında öğrencinin mahremiyetini korumak için mayo giydirilebilir. • Dönüştürülebilir sembol pekiştirme sisteminde yer alan sembol sayısı öğrenciye göre bireyselleştirilebilir. • Ders sırasında öğrenciye sembol verirken etkinliği bölmek için davranışla ilişkilendirilmiş övgü sunmaz, öğrenciye herhangi bir geri bildirim vermez. • Öğretim, 2 oturum art arda %80 performans elde edildiğinde genelleme aşaması değerlendirilir. • Genelleme, öğrencinin ev ortamında fotoğrafı ya da yazılı etkinlik çizelgesi takip edilerek değerlendirilir. • Genelleme aşamasında ölçüte ulaşıldığında etkinlik çizelgesinde öğrencinin bağımsız olarak yapabildiği basamaklarda silikleştirme yapılır. Her bir silikleştirmenin ardından 2 oturum art arda %80 performans beklenir. • Veriler düzenli olarak incelendiğinde hedef davranış üzerinde ilerleme sağlanamamışsa öğretim yöntemi ve pekiştirme sistemi üzerinde uyarlamalar yapmak gerekebilir. • İzleme aşaması 6 ay boyunca elde edilen verilerde %80 ve üzeri bir performans ortalaması olduğu takdirde sonlandırılır.

BÖLÜM-4

Ölçme ve Değerlendirme:

Bu programın ölçme ve değerlendirmede aşamasında, **beceri kayıt formu, beceri kayıt yöntemi ve grafiksel analiz tekniği** kullanılır.

Ön değerlendirme: Öğretime başlamadan önce gerçekleştirilir. Etkinlik çizelgesinde yer alan bir basamak için ipucu sunulduğunda o basamak için veri formuna eksi (-) işaretlenir, ipucu sunulur ve öğrencinin bir sonraki basamağı bağımsız olarak yerine getirmesi için fırsat verilir. Öğrencinin bağımsız olarak gerçekleştirdiği basamaklar artı (+) olarak kaydedilir. Doğru tepkilerin ardından onay belirten ifadeler kullanılır fakat övgü kullanılmaz ya da somut pekiştirici verilmaz. Yanlış tepkilerin ardından ise herhangi bir ipucu ya da geri bildirim verilmaz. Elde edilen veriler öğrencinin verdiği doğru tepkilerin yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Süreç içi değerlendirme, öğretmen öğrencilerin tepkilerini her oturum veya haftada en az bir oturum her bir basamağın ardından kaydeder. Davranış tanımında anlatıldığı gibi öğrenci etkinlik çizelgesinde yer alan basamakları bağımsız yerine getirirse artı (+); eğer yerine getirmez ya da ipucu sunulmasının ardından yerine getirirse (-) olarak kaydedilir. Elde edilen veriler öğrencinin verdiği doğru tepkilerin yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Genelleme öğrencinin ev ortamında değerlendirilir. Doğru tepkilerin ardından onay belirten ifadelerle karşılık verilir fakat övgü verilmaz ya da ödül kullanılmaz. Yanlış tepkilerin ardından ise herhangi bir ipucu ya da geri bildirim verilmaz. Genelleme verileri ön değerlendirme aşamasında olduğu gibi alınır ve grafiğe aktarılır.

Grafiğe aktarılan ön değerlendirme ve süreç içi değerlendirme verileri birbiriyle karşılaştırılarak hedef davranışa ilişkin aşağıdaki sonuçlardan birine karar verilir.

- ... Ön değerlendirme verileri, çocuğun bu programa ihtiyacı olmadığını gösterdi.
- ... Öğrenci programın hedefine ulaştı.
- ... Genelleme gerçekleşti.
- ... Davranış uygun seviyede sürdürüldü.
- ... Program istenilen sonucu sağlamadı, yerine başka program geliştirilecek.
- ... Program geçici olarak _____'e kadar sonlandırıldı.
- ... Diğer (açıklama yazın) _____.

KAYNAKÇA

Aktaş, N. (2011). "İlköğretim 1-3. sınıf hayat bilgisi ders programının besin ve beslenme ile ilgili kazanım ve etkinlikler açısından incelenmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26.

Baran, N. ve Cavkaytar, A. (2007). "İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri", İlköğretim Online, 6(2), 213-225. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>

Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı (2004). ICF: İşlevsellik, yetiyitimi ve sağlığın uluslararası sınıflandırması.

Bat, Z. (2012). 6-15 yaş arasındaki otizm spektrum bozukluğu olan çocukların beslenme durumunun değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Bilgiç, E. (2015). Zihinsel engelli ergenlerin annelerinin cinsel eğitimle ilgili görüşleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.

Birkan, B. (2013). "Otizm spektrum bozukluğu gösteren çocuklar", Özel Eğitim Ed. Vuran, S. Ankara: Maya Akademi.

Birkan, B. (2013). "Behavior analysis and intervention for children with ASD at TOHUM: Turkish perspectives". Comprehensive Guide to Autism. Ed. Patel, V., Preedy, V. ve Martin C. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. DOI: 10.1007/SpringerReference_331269 2013-02-09 21:49:51 UTC.

Birkan, B., Krantz, P. J. ve McClannahan L. E. (2011). "Teaching children with autism spectrum disorders to cooperate with injections", Research in Autism Spectrum Disorders, 5(2), 941-948.

Birkan, B. (2005). Using simultaneous prompting for teaching various discrete tasks to student with mental retardation, Education and Training in Developmental Disabilities, 40(1), 68-79.

Çalışandemir, F., Bencik, S. ve Artan, İ. (2008). "Çocukların cinsel eğitimi: Geçmişten günümüze bir bakış", Eğitim ve Bilim, 33(150).

Çelik İnanç, D., Baysal, S.U., Çoşgun, L., Taviloğlu, K. ve Ünüvar, E. (2008). "Çocukluk çağı yaralanmalarında hazırlayıcı nedenler", Türk Pediatri Araştırmaları, 43(3), 84-88.

Çelik İnanç, D., Baysal, S. U., Çetin, Z., Çoşgun, L., Taviloğlu, K. ve Ünüvar, E. (2008). "Çocukluk çağında yaralanma kontrolü: Ailenin davranışı ve güvenlik danışmanlığı", Türk Pediatri Araştırmaları, 43(4), 127-134.

Çimen Öztürk, C. ve Eratay, E. (2010). "Eğitim uygulama okuluna devam eden zihin engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında görüşlerinin belirlenmesi", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10(2).

Gölbaşı, Z. (2003). "Sağlıklı gençlik ve toplum için bir adım: Cinsel sağlık eğitimi", Aile ve Toplum, 2(6).

Kutlu, M. (2016). Otizmlili bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerin yalnız sunumuyla video modelle birlikte sunulmasının karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

McClannahan, L. E. ve Krantz, P. J. (2010). Otizmlı Çocukların Eğitiminde Etkinlik Çizelgelerinin Kullanımı: Bağımsızlık, Seçim ve Sosyal Etkileşim. Çev. Birkan, B. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Mermer, G. (1993). Zihinsel engelli ergenlerin cinsel eğitim gereksinimleri hakkında anne, baba ve eğitimci görüşlerinin değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Öztürk, B. (2013). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerine yönelik cinsel eğitim programının etkililiğinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sürücü Mandan, S. (2009). 11-17 yaş orta düzeyde zihin engelli kız ergenlerin temel cinsel bilgi ve cinsel istismarı algılamalarının belirlenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Süzer, T. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykü yönteminin etkililiği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Şirin, N. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimine ilişkin anne-babaların, öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin görüş ve önerileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Tillman, D., & Hsu, D. (2000). Living values: An Educational Program, Living Values Activities for Children Ages 3-7. Health Communication.

Tuğrul, B. ve Artan, İ. (2001). "Çocukların cinsel eğitimi ile ilgili anne görüşlerinin incelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 141-149.

Tural Büyük, E., Çavuşoğlu F., Teker, E. (2015). "Sıfır altı yaş arası çocuğu olan annelerin ev kazalarına yönelik güvenlik önlemlerinin tanınması", Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(3), 17-22.

Yılmaz, F. E. (2015). Engellilerde cinsel gelişim ve cinsel eğitim programları. Babil Yayınları, Ankara.

Yılmaz, İ., Konukman, F., Birkan, B. ve Yanardağ M. (2010). "Effects of most to least prompting on teaching simple progression swimming skill for children with autism", Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 45(3), 440-448.

Yılmaz, İ., Konukman, F., Birkan, B., Özen, A., Yanardağ M. ve Çamursoy, İ. (2010) " Effects of constant time delay procedure on the Halliwick's Method of swimming rotation skills for children with autism", Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 45(1), 124-135.

TASLAK